

Handleiding toets D2 – Begrijpend lezen

Cor Aarnoutse

Toets D2: Begrijpend lezen

Aard van de toets	2
Aanwijzingen voor toetsafname	2
Voorbeeldopdrachten maken en uitleg	3
Nakijken van de toets: score bepalen	4
Registratieformulier	4
Het niveau van de leerlingen vaststellen	4
Normtabel Toets D2 en rapportcijfers	5
Wat te doen met de toetsresultaten?	6
Psychometrische gegevens	7
Antwoorden en score	8

Toets D2: Begrijpend lezen

Deze toets voor begrijpend lezen dient na eenheid 9 of 10 te worden afgenomen. De bedoeling van deze toets is om u aan het einde van het schooljaar een objectief beeld te geven van de begrijpend leesprestaties van uw leerlingen.

De toets bestaat uit een aantal opdrachten die een nadere uitwerking vormen van de doelen die aan het eind van eenheid 9 of 10 dienen te zijn bereikt. Eenheid 10 is een herhalingseenheid; in deze eenheid komen geen nieuwe doelen aan bod. U kunt dus zelf kiezen of u de toets na eenheid 9 of na eenheid 10 afneemt.

Met behulp van een registratieformulier kunt u nagaan in hoeverre de leerlingen zich de kennis en leesstrategieën van eenheid 6 tot en met 10 hebben eigengemaakt. Bovendien kunt u op basis van de verkregen informatie het onderwijs beter afstemmen op de behoeften van de leerlingen.

Aard van de toets

Toets D2 is een doelstellinggerichte toets op het gebied van begrijpend lezen. De toets meet de kennis en strategieën die in eenheid 6 tot en met 9/10 van *Ondersteboven van lezen* (D2) zijn behandeld. Hij stelt u in staat om vast te stellen of de leerlingen de belangrijkste doelen van deze eenheden hebben bereikt. Deze doelen zijn:

- De leerlingen kunnen de signaalwoorden en de hoofdgedachte van een informatieve tekst met een indeling vaststellen.
- De leerlingen kunnen het leesgedrag plannen door vóór het lezen van een tekst (in gedachten) een aantal vragen te stellen en te beantwoorden, zoals: Wat wil ik lezen? Waarom wil ik dat lezen? Waar zou de tekst over gaan? Wat weet ik er al van? Is deze tekst geschikt? Hoe ga ik lezen?
- De leerlingen kunnen het leesgedrag bewaken door tijdens het lezen van een tekst (in gedachten) een aantal vragen te stellen en te beantwoorden, zoals: Wat is dit voor een tekst? Welke opbouw heeft de tekst? Is de tekst moeilijk? Begrijp ik de tekst? Hoe zal de tekst verder gaan?
- De leerlingen kunnen het leesgedrag controleren door na het lezen van een tekst (in gedachten) een aantal vragen te stellen en te beantwoorden, zoals: Wat is de hoofdgedachte? Is het waar wat in de tekst staat? Heb ik mijn doel bereikt?
- De leerlingen kunnen de signaalwoorden en de hoofdgedachte van een informatieve of beschouwende tekst met een oorzaak-gevolgrelatie vaststellen.
- De leerlingen kunnen de signaalwoorden en de hoofdgedachte van een informatieve of beschouwende tekst met een opsomming vaststellen.
- De leerlingen kunnen kritische vragen stellen en beantwoorden bij een tekst, zoals: Wat is de bedoeling van de schrijver? Is de tekst duidelijk geschreven? Voor wie is de tekst belangrijk?
- De leerlingen kunnen aan de hand van een bepaalde onderzoeksvraag over een kleuterjournaal het belang van informatie beoordelen.
- De leerlingen kunnen de opzet van een bericht voor een kleuterjournaal beoordelen.

Als maat voor de bekwaamheid om bovenstaande kennis en strategieën toe te passen, geldt het aantal van 35 opdrachten waaruit de toets bestaat. De opdrachten zijn onafhankelijk van elkaar en klimmen niet op in moeilijkheidsgraad. De toets leent zich voor groepsgewijze en individuele afname.

Aanwijzingen voor toetsafname

Hieronder staan enkele algemene aanwijzingen voor de toetsafname en een aantal specifieke aanwijzingen om de leerlingen voor te bereiden op de toetsafname.

Algemene aanwijzingen

Toets D2 *Begrijpend lezen* kunt u het beste na eenheid 9 (in mei) afnemen. De volgende aanwijzingen geven aan hoe u daarbij te werk gaat:

- Bestudeer de aanwijzingen voor het afnemen van de toets. Lees de opdrachten voor de leerlingen door.
- Neem de toets bij voorkeur 's ochtends af, want dan is de concentratie van de leerlingen het hoogst.
- Zorg voor orde en rust in de klas. Zet de tafeltjes uit elkaar om afkijken te voorkomen.
- Zorg ervoor dat iedere leerling een potlood en een gum heeft. Zorg voor reservepotloden.
- Aan de eigenlijke toets gaat een instructie van 10 minuten vooraf. Volg de instructie (zie: *Specifieke aanwijzingen*) nauwkeurig, zonder het contact met de klas te verliezen. Let erop dat alle leerlingen u begrijpen. Herhaal uw uitleg zo nodig.
- Na de instructie maken de leerlingen de toets zelfstandig. De afnametijd bedraagt 50 minuten. Geef leerlingen die de toets niet af kunnen krijgen de gelegenheid om deze later die ochtend of 's middags alsnog af te maken.
- Als de leerlingen klaar zijn, leggen ze de toets op de hoek van hun tafeltje. Ze gaan verder met een opdracht die u vooraf op het bord hebt geschreven. Vanzelfsprekend mag deze opdracht de rust in de klas niet verstoren.

Specifieke aanwijzingen

In het volgende leest u hoe u de leerlingen op de toets voorbereidt en de voorbeeldopdrachten met hen doorneemt:

- Vertel de leerlingen dat ze een toets met opdrachten krijgen. Zeg tegen hen dat ze de opdrachten zo goed mogelijk moeten maken. Op die manier kunnen ze laten zien hoe goed ze kunnen lezen.
- Deel de toets uit. Laat de leerlingen hun voor- en achternaam op de toets schrijven.
- Vertel de leerlingen dat u samen met hen enkele voorbeeldopdrachten gaat doornemen. Zo weten ze hoe ze de verschillende opdrachten in de toets moeten maken. Specifieke informatie over de voorbeeldopdrachten treft u in de paragraaf *Voorbeeldopdrachten maken en uitleg*. Besteed, als u klaar bent met de voorbeeldopdrachten, aandacht aan de volgende punten:
- Vertel de leerlingen dat ze nu weten hoe ze de opdrachten moeten maken. Benadruk dat ze in de toets niets mogen overslaan.
- Zeg dat de leerlingen nu nog iets mogen vragen, zo meteen kan dat niet meer.
- Benadruk dat de leerlingen niet mogen afkijken.
- Vertel de leerlingen dat ze hun werk goed moeten nakijken als ze klaar zijn. Geef ook aan welke opdracht ze gaan uitvoeren als ze klaar zijn. Schrijf die opdracht vóór het behandelen van de voorbeeldopdrachten op het bord.

Voorbeeldopdrachten maken en uitleg

De toets begint met drie voorbeeldopdrachten. De bedoeling van deze opdrachten is de leerlingen voor te bereiden op het maken van de toets. Als de voorbeeldopdrachten gezamenlijk zijn gemaakt en besproken, moeten de leerlingen in staat zijn om de toets zelfstandig te maken. Volg bij het behandelen van de voorbeeldopdrachten onderstaande aanwijzingen:

Voorbeeldopdracht 1

Lees voorbeeldopdracht 1 voor, terwijl de leerlingen meelesen.

- 1** Lees de zin 'Honden zijn er in soorten en maten.'

Welke opbouw zal deze tekst hebben?

- een tekst met een oorzaak en een gevolg
- een tekst met een vergelijking
- een tekst met een indeling
- een tekst met een probleem en een oplossing

De leerlingen maken de opdracht. Als ze klaar zijn, bespreekt u het goede antwoord. (Antwoord 3)

Voorbeeldopdracht 2

Lees voorbeeldopdracht 2 voor, terwijl de leerlingen meelesen.

2 In een tekst staat: 'De binnenste boog van een regenboog is blauw, de buitenste rood. En daartussenin zitten andere kleuren.'

Hoe zal de tekst verder gaan?

- De schrijver gaat meer vertellen over de manier waarop de regenboog ontstaat.
- De schrijver gaat meer vertellen over andere kleuren die in een regenboog voorkomen.
- De schrijver gaat vertellen op welke manier jijzelf een regenboog kunt maken.
- De schrijver gaat uitleggen op welke manier je goud aan het eind van de regenboog kunt vinden.

De leerlingen maken de opdracht. Als ze klaar zijn, bespreekt u het goede antwoord. (Antwoord 2)

Voorbeeldopdracht 3

Lees voorbeeldopdracht 3 voor, terwijl de leerlingen meelesen.

3 **Feit of mening?**

Johan Cruyff is de beste voetballer.	Feit / Mening
De hockeywedstrijd is geëindigd in 2-1.	Feit / Mening
Voetbal is saai.	Feit / Mening

Doe de eerste zin voor. Bespreek of Johan Cruyff de beste voetballer is. Uit de opmerkingen van de leerlingen kunt u het goede antwoord afleiden: *Mening*. Als ze klaar zijn, bespreekt u de overige goede antwoorden: *Feit, Mening*.

Als u er zeker van bent dat alle leerlingen begrijpen wat de bedoeling is, kan begonnen worden met het laten maken van de toets.

Nakijken van de toets: score bepalen

Op pagina 8 van deze handleiding vindt u een overzicht van de juiste antwoorden en bijbehorende score.

De score van een leerling (in toetsjargon: de ruwe score) is het aantal opdrachten dat een leerling goed heeft gemaakt. Overgeslagen opdrachten, opdrachten waarbij meer alternatieven als juist zijn aangegeven of opdrachten waarbij onduidelijk is welke keuze de leerling heeft gemaakt, worden fout gerekend. Een leerling die bijvoorbeeld vijf opdrachten fout heeft gemaakt, twee opdrachten heeft overgeslagen, en bij één opdracht een onduidelijke keuze heeft gemaakt, krijgt als ruwe score $35-5-2-1=27$.

Registratieformulier

Voor het registreren van de leerlingresultaten van Toets D2 *Begrijpend lezen* kunt u gebruikmaken van een registratieformulier. Op dit formulier noteert u de namen van de leerlingen, de behaalde ruwe scores en de behaalde niveaus. Verder hebt u de mogelijkheid om een foutenanalyse te maken. Hierbij registreert u in welke categorieën van doelstellingen de leerling de fouten heeft gemaakt. Zo kunt u precies zien wat eventueel de zwakke plekken zijn van een leerling.

U kunt daar in uw onderwijs vervolgens rekening mee houden.

Het registratieformulier kunt u downloaden via de link: www.onderstebovenvanlezen.nl/evaluatie.

Het niveau van de leerlingen vaststellen

Nadat u de score hebt bepaald, neemt u de normtabel erbij. De normtabel is gebaseerd op de c-schaal. Bij een c-schaal onderscheidt men elf niveaus en houdt men in sterke mate rekening met de normaalverdeling. De c-schaal maakt meer onderscheid tussen de scores van zwakke en goede lezers dan andere schalen, zoals de decialschaal. Dat is dan ook de reden waarom wij gekozen hebben voor het gebruik van de c-schaal bij het presenteren van de normen.

Zoek in de normtabel de ruwe uitslag van een leerling op. Vooraan in de tabel, op dezelfde regel als de ruwe uitslag, vindt u het niveau van deze leerling. Een voorbeeld: een leerling uit groep 7

maakt Toets D2 *Begrijpend lezen*. Zijn ruwe score is 19. U neemt de normtabel voor u en zoekt score 19 op. Uit de tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau 6 op de c-schaal. U weet nu dat deze leerling een prestatie heeft geleverd waar ten minste 40% van de leerlingen uit de normgroep onder blijft; minstens 50% van de jaargroepgenoten overtreft deze prestatie; en 20% van de leerlingen uit de normgroep behaalt hetzelfde niveau. Niveau 6 geeft dus een gemiddelde prestatie aan, een prestatie die gemiddeld door de leerlingen van de normgroep werd geleverd.

Bij toepassing van de normtabellen dient u rekening te houden met de grootte van de fout die u gemiddeld bij een meting met welke toets dan ook kunt verwachten (de standaardmeetfout). Als u deze standaardmeetfout in aanmerking neemt, voorkomt u dat u te veel betekenis hecht aan kleine verschillen tussen de scores van individuele leerlingen. De standaardmeetfout van Toets D2 *Begrijpend lezen* bedraagt 2.2.

In het gegeven voorbeeld betekent dit het volgende: De leerling behaalt een score van 19 voor de toets. U houdt er rekening mee dat in deze score mogelijk een meetfout ligt besloten. Deze fout bedraagt 2.2. Uitgaande van deze fout kunt u een schatting maken van de echte score, dat wil zeggen van de score die de leerling behaald zou hebben als de toets volledig betrouwbaar was. Met een kans van twee op drie kunt u aannemen dat de echte score van de leerling zal liggen tussen $19-2.2$ en $19+2.2$ ofwel tussen 16.8 en 21.2. Bij toepassing van de c-schaal betekent dit dat het mogelijk is dat de prestatie van de leerling niet tot niveau 6 behoort, maar tot niveau 5.

Normtabel Toets D2 en rapportcijfers

Hieronder vindt u allereerst de normtabel voor Toets D2 *Begrijpend lezen* volgens de c-schaal. De normtabel is gebaseerd op een toetsafname bij 233 leerlingen in groep 7 van het basisonderwijs. Meer informatie over de ontwikkeling en normering van deze toets kunt u desgewenst vinden in het schema *Psychometrische gegevens*.

Regelmatig wordt door leerkrachten gevraagd op welke wijze de niveaus kunnen worden omgezet naar rapportcijfers of naar een waardering op het rapport. Hieronder treft u een advies hierover aan.

niveau	ruwe score	grootte van de groep
1	0-7	1 %
2	8-10	3 %
3	11-12	7 %
4	13-15	12 %
5	16-18	17 %
6	19-21	20 %
7	22-23	17 %
8	24-26	12 %
9	27-28	7 %
10	29	3 %
11	30-35	1 %

Normtabel 'Toets D2 Begrijpend lezen'

niveau	cijfer	waardering
niveau 9, 10, 11	9-10	zeer goed
niveau 8	8	goed
niveau 7	7	ruim voldoende
niveau 6	6	voldoende
niveau 5	5	onvoldoende
niveau 4	4	slecht
niveau 1, 2, 3	3	zeer slecht

Rapportcijfertabel 'Toets D2 Begrijpend lezen'

Wat te doen met de toetsresultaten?

Met behulp van de toets kunt u op objectieve wijze nagaan of een leerling, een groep leerlingen of de hele klas het gewenste niveau heeft bereikt. Wat het gewenste niveau is, is niet eenvoudig te bepalen. Dat is onder andere afhankelijk van uw situatie en mogelijkheden en die van uw leerlingen. Eisen dat alle leerlingen minimaal niveau 6 halen, is wellicht te veel van het goede. Duidelijk is in ieder geval wel dat leerlingen met een score van 12 of lager extra hulp nodig hebben. Leerlingen met een score van 7 of lager komen zeker voor verder (diagnostisch) onderzoek in aanmerking. Informatie over diagnostische instrumenten is te vinden in *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8* van Wentink en Verhoeven (Expertisecentrum Nederlands, 2001).

Om na te gaan welke hulp de desbetreffende leerlingen nodig hebben, kunt u een analyse maken van hun fouten. U noteert op het desbetreffende registratieformulier welke items de leerlingen slecht hebben gemaakt en welke doelen ze niet hebben bereikt. De volgende informatie is daarbij van belang:

- Een leerling die zwak scoort op de items 1, 2, 3 en 4 kan de signaalwoorden en de hoofdgedachte van een informatieve tekst met een indeling niet goed vaststellen.
- Een leerling die zwak scoort op de items 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 kan zijn leesgedrag vóór het lezen van een tekst niet goed plannen.
- Een leerling die zwak scoort op de items 13, 14, 15, 16, en 17 kan zijn leesgedrag tijdens het lezen van een tekst niet goed bewaken.
- Een leerling die zwak scoort op de items 18, 19 en 20 kan zijn leesgedrag na het lezen van een tekst niet goed controleren.
- Een leerling die zwak scoort op de items 21, 22, 23 en 24 kan de signaalwoorden en de hoofdgedachte van een informatieve of beschouwende tekst met een oorzaak-gevolgrelatie niet goed vaststellen..
- Een leerling die zwak scoort op de items 25, 26 en 27 kan de signaalwoorden en de hoofdgedachte van een informatieve of beschouwende tekst met een opsomming niet goed vaststellen.
- Een leerling die zwak scoort op de items 28 en 29 kan bij een tekst geen of weinig kritische vragen stellen en beantwoorden.
- Een leerling die zwak scoort op de items 30, 31 en 32 kan het belang van informatie niet goed beoordelen.
- Een leerling die zwak scoort op de items 33, 34 en 35 kan de opzet van een bericht voor een kleuterjournaal niet goed beoordelen.

Als u weet welke doelen de zwakke leerlingen niet hebben bereikt, kunt u uw onderwijs daarop afstemmen. Met behulp van het registratieformulier kunt u een en ander goed in kaart brengen. Welke mogelijkheden zijn er om uw onderwijs af te stemmen op de behoeften van uw leerlingen?

- Als eerste kunt u een groepje samenstellen met lezers die vergelijkbare problemen hebben bij het lezen van teksten. Samen met deze leerlingen kunt u de items die zij fout hebben gemaakt nog een keer hardop denkend maken, zodat de leerlingen kunnen ervaren hoe je te werk kunt gaan bij het lezen van een tekst en het beantwoorden van de vragen. Zelf kunt u op deze wijze zien waarmee de leerlingen vooral moeite hebben.
- Ook kunt u één of twee eerder gelezen teksten uit eenheid 6 tot en met 9/10 selecteren en die teksten samen met het groepje nog een keer hardop denkend lezen. Daarbij legt u het accent op de begrippen en de relaties tussen die begrippen. De leerlingen ervaren zo op welke wijze zij gericht teksten kunnen aanpakken om te komen tot het begrijpen van de inhoud van die teksten.
- Het derde advies dat wij u geven, is weliswaar niet spectaculair maar het is wel zeer effectief. Leerlingen die zwak scoren op de toets voor begrijpend lezen weten meestal niet hoe ze een tekst moeten aanpakken, ze weten niet wat ze moeten doen om een tekst te kunnen begrijpen.

Het begeleiden van de opdrachten in het Routeboek levert bij deze leerlingen het meeste resultaat op. Wij adviseren u daarom om een klein groepje samen te stellen van leerlingen die zwak scoren op de toets voor begrijpend lezen en deze leerlingen, in tegenstelling tot de andere leerlingen die zelfstandig aan deze opdrachten werken, te begeleiden bij het maken van de opdrachten. Door hardop denkend samen met deze leerlingen een tekst aan te pakken, ervaren zij heel concreet en heel direct wat je allemaal kunt doen om een tekst goed te begrijpen. De praktijk heeft uitgewezen dat deze leerlingen hiervan veel leren. Ook kunt u hierbij zelf waarnemen hoe deze leerlingen de opdrachten maken en welke tekorten zij in kennis (begrippen en woordenschat) en in het gebruik van strategieën vertonen.

- Voor leerlingen die zwak scoren op de items die op begrippen (woordenschat) betrekking hebben, is het belangrijk dat u voortdurend en expliciet aandacht besteedt aan de verdere ontwikkeling van de woordenschat van deze leerlingen. Niet alleen in het lees- en taalonderwijs overigens. De ontwikkeling van de woordenschat zou bij deze leerlingen een aandachtspunt moeten zijn voor alle lessen. Het boekje *Met woorden in de weer* van Van den Nulft en Verhallen (Coutinho, 2002) geeft hiervoor talloze, bijzonder praktische tips!
Ook kunt u deze leerlingen laten werken met het computerprogramma *Woordenschat bij Ondersteboven van lezen*. In dit programma krijgen de leerlingen een groot aantal woorden aangeboden die passen binnen de thema's van de methode. Door bepaalde leerlingen frequent met dit programma te laten werken (het liefst dagelijks), kunt u ervoor zorgen dat de woordenschat van deze leerlingen een flinke impuls krijgt.

In verband met de verdere diagnostiek zijn ook de volgende twee uitgaven van belang:

- Wentink, H. & Verhoeven, L. (2001). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Aarnoutse, C., e.a. (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Psychometrische gegevens

Het ontwikkelen en normeren van een toets dient altijd volgens bepaalde richtlijnen en procedures te verlopen. Bij de ontwikkeling is de toets afgenomen bij een grote groep leerlingen, die representatief is voor de leerlingen in groep 7 van het basisonderwijs.

aantal leerlingen:	233
aantal items:	35
gemiddelde:	18.84
standaarddeviatie:	5.22
mediaan:	19
p-waarde:	.54
alfacoëfficiënt:	.82
standaardmeetfout:	+/- 2.2

Tabel: Psychometrische gegevens van 'Toets D2 Begrijpend lezen'

Antwoorden en score

Hierna zijn de antwoorden van de toets opgenomen. Voor elke goed beantwoorde opdracht krijgt de leerling één punt. Voor zover niet anders vermeld, moeten de opdrachten zonder fouten zijn beantwoord.

1	Antwoord 4: Er zijn verschillende soorten computerspellen.	1 punt
2	ten eerste, andere, een laatste categorie	1 punt
3	traditionele spellen, schiet- en vechtsporten, adventures en simulators, educatieve spellen	1 punt
4	Antwoord 2: De eerste soort computerspellen is niet speciaal voor de computer gemaakt.	1 punt
5	nee, ja	1 punt
6	Antwoord 1: De tekst is voor dit doel niet geschikt.	1 punt
7	Antwoord 4: voorbeelden van musea zonder schilderijen	1 punt
8	Antwoord 1: Je wilt weten wat voor soort musea er zijn. Antwoord 3: Je wilt ideeën opdoen voor een dagje naar het museum.	1 punt
9	ja, ja	1 punt
10	nee, nee	1 punt
11	Antwoord 2: Voor kinderen die denken dat je in een museum alleen schilderijen kunt bekijken.	1 punt
12	Antwoord 3: de derde alinea	1 punt
13	Antwoord 4: Een kanon waarmee wijnboeren hagelwolken probeerden te verplaatsen.	1 punt
14	Antwoord 1: een informatieve tekst met een verhaal ter illustratie	1 punt
15	Antwoord 4: een tekst zonder een bepaalde opbouw	1 punt
16	waar, waar	1 punt
17	niet waar, waar	1 punt
18	Antwoord 1: Oranje heeft, zoals kon worden verwacht, van Andorra gewonnen.	1 punt
19	feit, mening, feit	1 punt
20	mening, feit, feit	1 punt
21	Antwoord 4: Rokers brengen de gezondheid van anderen in gevaar als ze roken in gezelschap.	1 punt
22	Antwoord 1: een tekst met een oorzaak en een gevolg	1 punt
23	mening, feit	1 punt
24	feit, feit	1 punt
25	Antwoord 3: Hij wil de lezer enthousiast maken.	1 punt
26	Antwoord 2: een tekst met een opsomming	1 punt
27	eerste, daarna, vervolgens, tot slot	1 punt
28	Antwoord 1: Als je wilt weten wat volgens bijgelovigen ongeluk brengt. Antwoord 2: Als je wilt weten wat volgens bijgelovigen geluk brengt. Antwoord 4: Als je wilt weten welk effect bijgeloof heeft op het leven van iemand.	1 punt
29	binnen een paraplu openen, onder een ladder door lopen, fluiten in een theater, een zwarte kat	1 punt
30	belangrijk, belangrijk, kan weg	1 punt
31	nee, ja	1 punt
32	geen goed idee, geen goed idee	1 punt
33	intro 3	1 punt
34	kern 1	1 punt
35	slot 3	1 punt